

<http://www.diva-portal.org>

Postprint

This is the accepted version of a chapter published in *Studentaktiva lärande- och examinationsformer: Bidrag från universitetspedagogisk konferens 2017*.

Citation for the original published chapter:

Eriksson, M-L., Nilsson, I-L. (2018)

All inclusive: Ett utvecklingsarbete för att stödja studenters akademiska informationskompetens

In: Johansson, M. & Johansson L.E. (ed.), *Studentaktiva lärande- och examinationsformer: Bidrag från universitetspedagogisk konferens 2017* (pp. 65-91).

Karlstad: Karlstad University Press

N.B. When citing this work, cite the original published chapter.

Permanent link to this version:

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kau:diva-69492>

All inclusive - ett utvecklingsarbete för att stödja studenters akademiska informationskompetens

Marie-Louise Eriksson & Inga-Lill Nilsson

Sammanfattning

Dagens digitala medielandskap har dramatiskt ökat betydelsen av studenters medie- och informationskompetens (MIK), inte minst vad gäller vetenskaplig information och det sammanhang den publiceras i. Detta är också ett grundläggande mål för högre utbildning enligt Högskoleförordningen. Begreppet MIK innefattar flera av de kompetenser som biblioteken undervisar i och som krävs för att använda och kommunicera information i de akademiska studierna. För att säkerställa att alla grundstudenter har samma möjlighet att träna dessa färdigheter har Karlstads universitetsbibliotek under året startat ett utvecklingsarbete som bland annat mynnat ut i en webbkurs i akademisk informationskompetens. Kursen kommer att finnas tillgänglig i lärplattformen Canvas och innehålla moduler som kan användas separat men även som en del av ett mer studentaktivt och flexibelt lärande för att komplettera övrig undervisning. Förutom de färdigheter som traditionellt kopplas till begreppet informationskompetens: informationssökning, referenshantering och källkritik, kommer kursen även att omfatta nya akademiska informationskompetenser som upphovsrätt och akademiskt skrivande. En förutsättning för en lyckad implementering av kursen är ett ökat samarbete mellan bibliotek och lärare kring behov, utformning och integrering i studenternas ämneskurser.

Inledning

Att hålla sig uppdaterad och att ha ett källkritiskt förhållningssätt till information är viktiga förmågor i dagens digitala informationssamhälle. Samtidigt som det är förhållandevis enkelt att söka information på internet är det svårare än någonsin att avgöra vem som ligger bakom informationen eller varför vissa träffar dyker upp i en sökmotor och andra inte. Detta ställer allt större krav på studenters medie- och informationskompetens (MIK) och är viktig kunskap för att lyckas med studier och arbetsliv.

Att förstå och att kunna identifiera ett informationsbehov, att kunna söka fram, utvärdera och använda informationen för ens behov är naturligtvis viktigt för att klara olika studieuppgifter, men det är också nödvändiga förmågor för att kunna fatta välinformerade vardagsbeslut. Det är även eftersökta kompetenser hos arbetskraft i allt större utsträckning (Saunders, 2018). Att studenter kan söka, samla och kritiskt tolka relevant information efter avslutad utbildning är därför ett grundläggande mål enligt Högskoleförordningen (SFS 1993:1003).

Karlstads universitetsbibliotek arbetar sedan länge med stöd till studenter och personal kring frågor som rör informationskompetens och akademiskt skrivande. När det gäller undervisning till studenter i informationssökning, referenshantering, introduktion till bibliotekets resurser med mera finns det ett bra men långt ifrån heltäckande samarbete mellan undervisande bibliotekariéer och lärare. Målet med universitetsbibliotekets undervisning är att ge alla studenter möjlighet att träna och utveckla sina förmågor i akademisk informationskompetens. Studier har visat att studenter känner att de saknar dessa färdigheter och att de inte känner till vilka resurser och tjänster som biblioteket erbjuder (Yvelson-Shorsher & Bronstein, 2018). Förutom undervisningstillfällen anordnar universitetsbiblioteket regelbundet föreläsningar, öppna seminarier, drop in-tillfällen (till exempel för skrivhandledning) och workshops. Ytterligare stöd ges i form av en mängd olika digitala läroobjekt, exempelvis manualer, information på bibliotekets webbplats, ämnesguider samt filmer.

Trots existerande samarbeten och de resurser som läggs på att stödja studenternas lärande i MIK-frågor upplever undervisande

bibliotekarier att det är svårt att erbjuda ett samlat och ämnesförankrat stöd. Med bakgrund i detta, samt ett ökande antal distansstudenter, startade därför under 2017 ett utvecklingsarbete på universitetsbiblioteket. Målet var att samla och utveckla stödet till grundstudenter i MIK-relaterade frågor i akademisk miljö. Organisatoriska förändringar och aktiviteter genomfördes under året, till exempel påbörjades en modernisering av bibliotekets undervisningssalar och en undervisningsgrupp bildades. Universitetspedagogiska enheten ledde även en workshop-serie med syfte att stärka bibliotekets blended learning-kompetens.

Ett av målen med utvecklingsarbetet var att undersöka möjligheterna att utveckla en webbaserad öppen lärresurs med fokus på akademisk medie- och informationskompetens som ett sätt att bättra stödja studenters lärande i informationskompetens, oavsett om de är campus- eller distansstudenter. En webbkurs i informationskompetens skulle vara en viktig del i bibliotekets arbete mot en mer flexibel undervisning där biblioteket erbjuder digitala informations- eller övningsresurser som studenterna kan använda innan det fysiska undervisningstillfället. Klassrumsundervisningen skulle då kunna bestå av mer konstruktiva och studentaktiva workshops och diskussioner samt ge en bättre förutsättning för personlig feedback från den undervisande bibliotekarien.

Begreppet informationskompetens

I begreppet medie- och informationskompetens definieras ett antal färdigheter som var och en av oss behöver för att aktivt kunna ta del av och utöva våra demokratiska rättigheter. Begreppet lanserades av FN:s organisation för utbildning, vetenskap och kultur (Unesco) och har de senaste åren kommit att användas i allt större utsträckning. Begreppet översätts vanligtvis till medie- och informationskunnighet – MIK (Unesco, 2011).

Bild 1. Medie- och informationskunnighet. Bearbetning av: UNESCO Media and Information Literacy Curriculum for Teachers (2011).

Det finns många definitioner av begreppet, men till de kompetenser som anses ingå brukar dessa räknas: mediekunnighet, digital kompetens och informationskompetens - förmågan att kunna söka, finna, kritiskt granska och använda information för olika syften och i olika sammanhang. Att arbeta med dessa färdigheter och kompetenser på olika sätt har länge tillhört bibliotekens kärnuppgifter, även innan genombrottet för digital teknik. Sedan cirka tre decennier finns det dessutom forskningsbaserad kunskap inom biblioteks- och informationsvetenskap i ämnet, särskilt med utgångspunkt i det internationella begreppet *information literacy* (Sundin & Eckerdal, 2014). I *Teaching information literacy in higher education* (Løkse, M., Låg, T., Solberg, M., Andreassen, H.N. & Stenersen, M., 2017) diskuterar författarna om begreppet *academic literacy* kan vara användbart för att samla och beskriva de olika element som

informationskompetens består av i den akademiska miljön. Där skulle kunskap om att värdera och förstå information, om referenshantering, informationssökning, lärandestrategier, akademisk integritet samt kritiskt tänkande ingå.

Andra begrepp som diskuteras är till exempel *meta literacy* där informationskompetens beskrivs som en metakompetens vilken möjliggör förmågan att tillgodogöra sig nya kompetenser, förmågor och ny kunskap. Genom att träna studenters metakompetens förbereds de till ett kritiskt, adaptivt och aktivt deltagande i dagens informationslandskap (Kelsey, Michele, Thomas & Trudi, 2017). Ett annat övergripande begrepp är *information fluency* som innefattar de kompetenser vi lägger i begreppet informationskompetens men som uttrycker en högre nivå av kompetens. En person som är "information fluent" behärskar de flesta informationskompetenser, kan använda dem i digitala sammanhang och gör det regelbundet (ACRL, 2013).

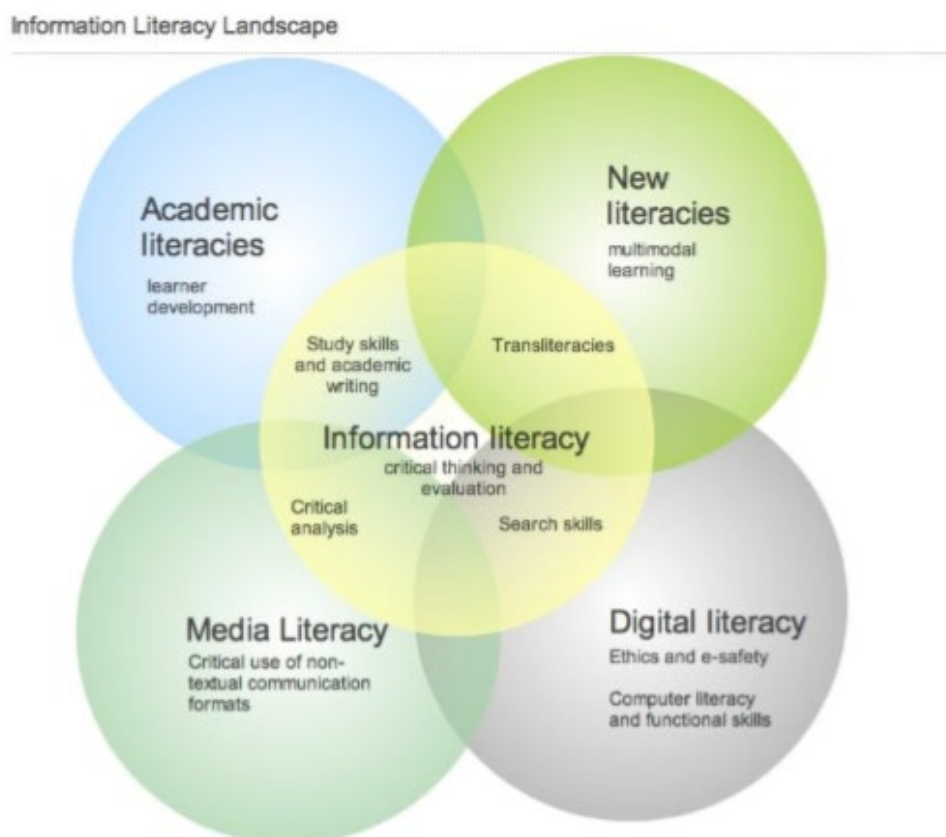

Bild 2. Information Literacy Landscape. Secker and Coonan. (CC BY-NC-SA 3.0)

En enhetlig definition av begreppet är som nämnts svår att finna. Den snabba informationsutvecklingen och behovet av nya kompetenser kräver att begreppet informationskompetens behöver breddas. Vad vi lägger i begreppet beror på kontexten och man kan se informationskompetens som ett antal kompetenser som är kopplade till varandra i olika praktiska situationer, exempelvis informationssökning (Limberg, Sundin & Talja, 2013). Kritik mot att definiera informationskompetens som en uppsättning generella förmågor har förts fram, istället vill man se informationskompetens som kontextuell och som något som kommer till uttryck i olika sociala praktiker (Lloyd, 2005; Pilerot, 2009).

1956 publicerade Benjamin Bloom och hans kollegor vid universitetet i Chicago *Taxonomy of educational objectives* där de klassificerar olika intellektuella förmågor och kopplar dessa till lärande och undervisning (Bloom, 1956). Sedan dess har en mängd revideringar av denna taxonomi gjorts, bland annat för att redogöra för de nya beteenden och möjligheter till lärande som den digitala tekniken har medfört och vilka förmågor en sådan digital kompetens skulle innefatta (se bilaga 1).

Keene, Colvin och Sissons (2010) har sammanställt en översikt över studenters informationskompetens och kartlagt dem mot Blooms taxonomi över kognitiva förmågor. De visar att många traditionella kompetenser som förknippas med informationskompetens återfinns i de tre första av kategorierna: komma ihåg, förstå, applicera. Endast de färdigheter som innefattar problemformulering, att värdera information, att kunna bedöma vad som är relevant samt de förmågor som är kopplade till användandet av information som till exempel att skriva en rapport eller uppsats hamnar på den högre nivån (analysera, utvärdera, syntetisera/skapa). I sin modell fokuserar författarna på den process som en student går igenom snarare än att lista olika aspekter av informationskompetens som instrumentella färdigheter.

På forskningsbibliotek har intresset för etiska och juridiska frågor ökat. *Association of College and Research Libraries* (ACRL) har gett ut olika standarder för informationskompetens som skall fungera som stöd för att konstruera och implementera informationsprogram inom högre utbildning. I *Information Literacy Competency Standards for Higher*

Education beskrivs de kunskaper studenterna förväntas ha: “The information literate student understands many of the ethical, legal and socio-economic issues surrounding information and information technology”. Det är färdigheter som rör immaterialrätt, upphovsrätt, plagiering, korrekta citeringar men också kring användning av fria resurser eller licenser (Duckett & Warren, 2013).

Studenternas möjligheter och förutsättningar att använda eget och andras upphovsrättsligt skyddat material har förändrats med den digitala tekniken. Digitalt material kan enkelt delas, återanvändas och spridas och inför det akademiska skrivandet ställs nya krav på etiska bedömningar och upphovsrättslig kompetens. Likaså fortsätter fria utbildnings- och forskningsresurser att öka och det krävs kunskap om lagar, regler och etik för att praktiskt kunna hantera upphovsrättsfrågor i olika situationer. Upphovsrätt är huvudsakligen en juridisk, men också en etisk fråga. Ideell rätt handlar om respekt för andras verk och akademisk hederlighet, vilket kräver att studenterna kan redogöra för vilka verk man använt och referera korrekt. Ses upphovsrätt utifrån ett bredare perspektiv blir det tydligt att kunskap om upphovsrätt och plagiering är en del av det vi benämner informationskompetens där det kan utvecklas en förståelse för politiska, ekonomiska eller kulturella aspekter av information. Begreppet *copyright literacy* kan med anledning av detta läggas till listan över betydelsefulla kompetenser som ingår i informationskompetens, en kompetens där fokus inte enbart är på att följa lagstiftning utan där det kreativa skapandet och den praktiska användningen av information är betydelsefull.

Undervisning & studenters informationskompetenser

Att kunna sovra i mängden information och att ha ett källkritiskt perspektiv har blivit lika viktigt som att använda en effektiv sökteknik när man som student söker information. Det är betydelsefullt att veta vem som publicerat en text, att kunna identifiera målgruppen men också hur och var informationen publicerats. Biblioteksundervisning har tidigare i huvudsak koncentrerats kring sökstrategier och ämnesdatabaser men biblioteken har under senare tid börjat intressera

sig mer för andra kompetenser än informationssökning (Saunders, 2018).

Ett mål med universitetsbibliotekets undervisning är att hjälpa studenter att utveckla hållbara lärstrategier och ett vetenskapligt förhållningssätt till information. Det räcker inte att lära ut instrumentella söktekniker eller hur en korrekt referens till en vetenskaplig artikel ska skrivas. Studenterna har ofta teknisk kunskap och kan navigera i en digital kommunikationsmiljö. Men att de kan hantera mobiler, iPads eller andra enheter innebär inte per automatik att de vet hur de effektivt ska söka, ta fram eller värdera informationen bland alla resurser som finns tillgängliga (Yevelson-Shorsher & Bronstein, 2018). Den underliggande målsättningen med all undervisning i informationskompetens handlar därför om att stimulera och förbättra lärande (Løkse m. fl., 2017).

Att behärska det akademiska skrivandet omfattar kunskaper kring sökning, dvs sökfunktioner, teknik, söksätt men också kunskaper om språk, ett kritiskt förhållningssätt, att kunna använda källor på ett korrekt sätt i den resonerande texten samt en förmåga att ställa upp mål (Enochsson, 2007, s. 124). Trots att läsa, skriva, söka och värdera texter bidrar till ett meningsfullt sammanhang betraktas ofta det akademiska skrivandet som en separat, teknisk färdighet. I själva verket är dessa delkompetenser svåra att skilja åt. Det är centralt för studenterna att de får utveckla sina akademiska färdigheter inom ramen för ämnesstudierna och att integrera skrivundervisningen i ämnesundervisningen (Heinonen & Sköldvall, 2015). Akademiskt skrivande är ett brett begrepp även på det viset att det omfattar publicering eller spridning av kunskap. Genom digital publiceringsteknik har spridning av olika typer av publikationer förenklats och det är inte längre bara forskare och lärare som är skapare av material.

De flesta universitetsbibliotek har, förutom studentundervisning i informationssökning, mer eller mindre omfattande skrivstöd i form av workshops eller drop-in verksamhet. Vid Karlstads universitet finns ett språkstöd som sedan 2018 är lokaliserat i biblioteket, dit studenterna kan vända sig för att få vägledning och stöd i att utveckla sitt

akademiska skrivande. I en pilotstudie från Karlstads universitet 2015, beskrivs olika aspekter av studenters skrivande och behov av stöttning. Informanterna i studien väljer i liten utsträckning att använda språkresursen, istället anlitar man ofta närstående för hjälp och önskar gärna handledning på distans (Grönwall, 2015). Att man hellre kontaktar närstående för hjälp beror inte enbart på att de är lättillgängliga utan ofta på att man som student inte vet vad målet med skrivuppgiften är eller vad man förväntas göra och man undersöker därför inte vilka möjligheter till stöd som finns (Blake, Wass & Walmsley, 2011). I regel kontaktar man skrivhandledningen sent, oftast under slutet av utbildningen. Grönwall (2015) lyfter fram behovet av systematisk akademisk skrivträning och att akademien måste förhålla sig till det allt större behovet av stöd.

Att finna relevant information är en tidskrävande uppgift. Det krävs kompetens, en kompetens som kräver träning. Om studenterna serveras färdiga lösningar och inte får möjlighet att träna informationssökning kommer de också fortsättningsvis att behöva stöd. Studenterna får i bibliotekets undervisning tips på hur de kan söka, utforska skillnaden mellan olika källor, databaser, bibliotekskataloger, forskningsportaler, tidskrifter mm. För många studenter är det första gången de kommer i kontakt med vetenskapligt material, till exempel avhandlingar och vetenskapliga artiklar. Förutom vid separata undervisningstillfällen i biblioteket söker studenterna hjälp i bibliotekets informationsdiskar under olika stadier av sitt uppsatsarbete. Innan studenterna har fått tillräckliga ämneskunskaper eller kan definiera sina informationsbehov har de svårt att förstå hur bibliotekets resurser fungerar, vilket kan bli som en ond cirkel om de inte ser biblioteket som en resurs (Persson, 2017).

Informationssökning är i hög grad en kontextuell verksamhet som måste ses som en integrerad del av lärandeprocessen och är beroende av informationens innehåll (Larsson, 2009). Med bristfälliga ämneskunskaper kan det vara problematiskt att avgöra källors relevans och veta hur de kan användas. Larsson diskuterar därför vikten av värderingsaspekter och ger exempel på hur det kan integreras i biblioteksundervisning. Utgångspunkten är studenternas paper-uppgifter som lärarna skickar till bibliotekarierna. Lärare och

bibliotekarie utformar tillsammans en studentuppgift som sedan används i bibliotekets studentundervisning. Den högsta nivån för den typen av samarbete är när man sedan gemensamt utformar en uppgift som utgör en del av kursens examination (Larsson 2009).

Yvelson-Shorsher & Bronstein har i sin undersökning sett att vanliga problem bland studenterna var att de inte hittade användbara sökord, att de inte visste hur bibliotekets resurser skulle användas, att det råder ett stort gap mellan lärares förväntan på och studenternas faktiska nivå av informationskompetens samt att studenterna blev tilldelade allt material de behövde i kursen av lärarna, vilket innebar att de inte tränade sin informationssökningsförmåga (Yvelson-Shorsher & Bronstein, 2018). Att studenter har svårt att bedöma en webbsidas objektivitet, att kunna bredda eller begränsa informationssökningar och generellt bedöma källors trovärdighet bekräftas av fler studier. Studenter tenderar dock generellt att bedöma sina egna förmågor vad gäller informationskompetens högt (Saunders, 2018).

Ambitionen med bibliotekets undervisning i informationskompetens är som sagt att studenterna ska få möjlighet att utveckla sin informationskompetens under hela studietiden. Undervisningen måste också nå distansstudenterna. Gränserna mellan den platsbundna och den distansbaserade utbildningen suddas ut alltmer, det är därför viktigt att diskutera digitala lärandemiljöer för distans- och campusutbildningar på samma villkor (Carlson, Hoppe & Wiberg, 2016).

Upphovsrättslig kompetens

Den digitala tekniken underlättar spridning och lagring men leder också till nya frågeställningar kring licenser, immateriella rättigheter och hur man kan använda upphovsrättsligt skyddat material. De flesta digitala biblioteksresurser är tillgängliga under olika typer av licenser och med en ökande andel fria forskningsresurser tillkommer frågor om fria licenser eller andra möjligheter till användning av skyddat material. Studenter behöver en grundläggande kompetens i upphovsrätt och att praktiskt kunna hantera frågeställningar i akademiska sammanhang som skiljer sig från de etiska frågor de stöter

på som konsumenter av musik och film. Det finns ofta en förutfattad mening om att det som finns på internet är fritt att ladda ned (Muriel-Torrado & Fernández-Molina, 2015) och att författaren eller upphovspersonen genom att lägga ut material per automatik givit tillstånd till spridning av materialet. Denna mening förstärks genom att bibliotekets digitala material finns fritt tillgängligt på campus utan inloggning.

Studenterna behöver förstå på vilket sätt upphovsrätt är relevant i studiesituationen. I många situationer finns fler faktorer än själva lagstiftningen att ta hänsyn till och det finns anledning att försöka ge studenterna en förståelse för hur man som student kan befinna sig i olika miljöer och att man när man är klar med sin utbildning kommer att ha en begränsad tillgång till en mängd informationsresurser som man tidigare använt.

För att etiska eller juridiska frågor inte skall påverka deras möjligheter att skriva och publicera egna arbeten på ett negativt sätt behöver studenterna känna till följande juridiska och ekonomiska aspekter:

- Grunderna vad gäller lagstiftningen, vad som skyddas
- Betydelsen av ekonomisk och ideell rätt
- Vilka undantag som finns
- Samspelet mellan lagstiftning och licenser
- Fria licenser, hur de fungerar

Upphovsrätten har blivit mer komplicerad på grund av att lagstiftningen inte håller jämn takt med den digitala tekniken. Den digitala tekniken har inneburit att författare och andra kreatörer kan göra sina verk tillgängliga på ett enkelt sätt, samtidigt finns det tekniska möjligheter att begränsa tillgång och spåra överträdelser.

Syftet med upphovsrättslig lagstiftning är att skydda upphovsrättsinnehavare men också att bidra till ökad kreativitet. Genom att uppmärksamma studenterna på deras dubbla roller, som användare av skyddat material och som skapare av verk till vilka de själva har upphovsrätt, kan en ökad förståelse för upphovsrättens betydelse

uppnås och studenternas attityd till upphovsrätt kan förändras (Folk-Farber, 2016).

Studenterna, som framtida skapare av kunskap, kan påverka tillgång och spridning av vetenskap. De kan genom olika praktiska övningar eller i uppsatsskrivandet göras uppmärksamma på upphovsrättsliga frågor och få möjlighet att förstå hur deras val påverkar fortsatt användning.

Bibliotekens elektroniska resurser har stor betydelse för studenter, lärare och forskare. Det ställs dessutom allt större krav i samhället på att skattefinansierad forskning skall komma allmänheten till godo och kunna läsas fritt. Open Access och Creative Commons erbjuder möjligheter som balanserar lagstiftning och mindre generösa licensvillkor mot de behov som finns inom undervisning och forskning. Studenterna har ofta behov av att använda bilder i sina uppsatsarbeten. Deras skrivande, såväl som uppsatshandledarnas handledning och examination skulle förenklas om studenterna fick kunskap om vilka möjligheter som finns att använda CC-licensierat material.

Frågeställningar kring upphovsrätt har ökat vid högskolor och universitet men de informationsinsatser som görs riktas först och främst till forskare. Även studenterna behöver kunskaper om de nya villkor som gäller i en digital publiceringsmiljö (Muriel-Torrado & Fernández-Molina, 2015). Det finns vid de flesta svenska universitet eller universitetsbibliotek inte någon tydlig strategi för vem och hur man undervisar eller informerar studenter om upphovsrätt, som det vanligtvis finns när det gäller plagiering. I många situationer med upphovsrättsliga frågor utgår man som lärare eller student från risker och konsekvenser. Detta är självklart viktigt men utgångspunkten bör ändå vara vilka behov och möjligheter som finns att använda andras material eller skapa och sprida eget material.

Plagiering

Studenter är ofta medvetna om att det inte är tillåtet eller etiskt korrekt att plagiera genom den information som ges i uppsats- eller metodkurser. Kunskapen om plagiering och om hur man refererar kan

dock skilja mycket mellan studenter och man kan inte förvänta sig att alla studenterna har tillräckliga kunskaper. Plagiering är i många fall oavsiktlig och kan bero på missförstånd (Pecorari, 2010).

Studenter behöver en övergripande förståelse för hur etiska och juridiska förhållanden påverkar användning och skapande av information i den akademiska miljön. Referenshantering är till stor del en instrumentell färdighet men genom att koppla den till etisk användning av andras material visar man på betydelsen och sätter in momentet i ett akademiskt sammanhang. Det är viktigt att studenterna får praktisk hjälp med att hitta lösningar i konkreta fall, kring källor och de riktlinjer som finns för citering (Myers, 2018). Många av de frågor som ställs till bibliotekets informationsdiskar gäller just referenser och biblioteket har gjort guider för de vanligaste referensstilarna och erbjuder workshops kring referenshantering. Genom referens- eller citeringsövningar där en del av övningarna fokuserar på varför referenserna är viktiga kan studenterna bli mer medvetna om etiska frågor och inte spara detta till det sista momentet i uppsatsskrivandet. Undervisning för att förhindra plagiering behöver vidare ha fokus på att förhindra plagiering och inte på de eventuella följder detta kan få. Därför handlar det inte om att kontrollera färdiga texter utan att finna uppgifter som tränar studenterna i att arbeta med texter, tex att jämföra, värdera eller motivera olika ståndpunkter (Norberg Brorsson & Ekberg, 2012, s. 162).

Avstängningarna för fusk vid svenska lärosäten har stadigt ökat under de år som Universitetskanslersämbetet (UKÄ) gjort mätningar. Enligt en undersökning som TT gjorde 2017 stängdes 733 studenter av 2016. Karlstads universitet hade 38 avstängningar under 2016. Sannolikt har inte fuskandet ökat men möjligheten att upptäcka fusk genom plagieringskontroll är större. För att förhindra plagiering krävs förutom kunskaper i referensskrivande också respekt för andras ideella upphovsrätt. Undervisning eller information för att undvika plagiering bör innehålla upphovsrätt och vice versa. Man kan få en större förståelse för båda koncepten om man diskuterar och jämför dem, tex vem påverkas av felaktig användning eller vilka konsekvenser det kan få (Kelly, 2018).

Biblioteken möter dessa nya behov av information och undervisning om upphovsrätt och plagiering, framför allt vid uppsatsskrivande. Biblioteken har där en nyckelroll och kan ge studenterna relevant information utifrån faktiska och konkreta behov (Rodriguez, Greer & Shipman, 2014). Istället för att enbart visa på lagstiftningens restriktioner och följer av ett felaktigt beteende kan det vara mer proaktivt att visa på alternativa möjligheter för användning av upphovsrättsligt skyddat material. Det är viktigt att klargöra att bibliotekets information eller undervisning inte syftar till att ge juridisk vägledning i konkreta fall. Syftet är istället att ge studenterna grundläggande kunskaper med aktuella exempel som kan hjälpa dem att själva ta beslut kring vilket material som kan användas, snarare än att fokusera på vad som inte är tillåtet (Kelly, 2018). Förståelsen för hur vetenskaplig information publiceras och kommuniceras är viktig. Det behövs tillfällen och utrymme för diskussioner och praktiska övningar med studenter och lärare kring etik, lagstiftning och de nya möjligheter som den digitala tekniken erbjuder (Nilsson, 2016).

Bibliotekens studentundervisning har tidigare övervägande handlat om informationssökning men där finns även behov av att ta upp etiska och upphovsrättsliga frågor. Många upphovsrättsfrågor ställs i samband med uppsatsskrivandet men det finns även andra situationer, privat eller i ett framtida yrkesliv, där man behöver känna till möjligheter eller begränsningar för hur man kan använda olika typer av material. Studenter är inte alltid medvetna om att de etiska frågor de möter i uppsatsarbetet relaterar till upphovsrätt. Genom att inkludera moment som förklarar vetenskaplig kommunikation och hur olika typer av informationsresurser finansieras kan det bidra till en större förståelse för värdet och användbarheten av olika resurser. Vetenskaplig kommunikation kan kanske inte läras ut men ett akademiskt förhållningssätt med kunskaper om upphovsrätt, citering och plagiering kan inkluderas i biblioteksundervisning (Duckett & Warren, 2013).

För att studenterna ska förstå de begränsningar som finns är det viktigt att fånga upp de frågor som ställs i undervisning eller i informationsdisken. Det behövs ett samlat grepp där man kan anpassa undervisningsverktyg. Det kan handla om traditionella föreläsningar,

ett kortare inslag i ett undervisningstillfälle som handlar om informationssökning, workshops etc. En viktig utveckling av universitetsbibliotekets stöd är att integrera information om upphovsrätt och plagiering i övrig undervisning. Enstaka föreläsningar eller workshops skapar inte ett engagemang från vare sig studenter eller lärare (Secker & Morrison, 2016, s. 216). Det behövs mer praktiska övningar och online-kurser där det ingår moment som exempelvis quiz eller att studenterna får möjlighet att diskutera olika problemställningar i grupp. Dessa praktiska moment bör helst vara knutna till ämnet. Sättet att publicera och kommunicera samt möjligheter att använda upphovsrättsligt skyddat material kan variera mellan olika ämnen som filmvetenskap, konst eller fysik. För att undervisning eller informationen skall upplevas som relevant behöver vi utgå från lärares och studenters faktiska behov. Studenternas kunskapsnivå är en viktig komponent i studentcentrerat lärande där man behöver välja rätt undervisningsform från början för att studenterna skall uppnå en förståelse och rätt kunskaper. Att diskutera olika frågeställningar i grupp med den interaktion det innebär gynnar ett djupinriktat lärande (Elmgren, 2010, s. 180).

Ett exempel på ett konkret behov är användning av bilder i studentuppsatser. Karlstads universitet, Linnéuniversitetet och Mittuniversitetet inledde 2016 ett gemensamt kvalitetsprojekt, Treklövern. I pilotprojektet för den nya utvärderingsmodellen granskades examina inom ett kluster av ämnen på Karlstads universitet. Syftet med utvärderingen var att identifiera utbildningar där det krävs åtgärder för att säkra kvaliteten. Bedömargruppen skulle ange vad som kan, bör och vad som måste åtgärdas för att höja kvaliteten på utbildningen. Bland annat tittade man på ett antal anonymiserade uppsatser. En återkommande brist var hanteringen av bilder och att man inte undersökt om man behövt tillstånd eller ej. För en av utbildningarna uttryckte bedömargruppen att "Lärosätet måste säkerställa att alla examinatorer är införstådda med grunderna i gällande copyrightlagstiftning samt verka för att denna kunskap kommer studenterna till del" (Linnéuniversitetet, Karlstads universitet, Mittuniversitetet, 2017). Detta resulterade i en diskussion med berörda ämnen och en strategi för att förbättra situationen.

Biblioteket vid Karlstads universitet har spelat in filmer om upphovsrätt som vänder sig till lärare och studenter. Dessa filmer finns utlagda på bibliotekets webbsida. Webbsidan är viktig, dels som plattform för upphovsrättslig information men också för att signalera att universitet och bibliotek tar upphovsrätsfrågorna på allvar (jfr. Secker & Morrison, 2016, s. 231). Karlstads universitetsbibliotek har tillsammans med universitetets jurister börjat ta fram en upphovsrättspolicy för användning av upphovsrättsligt skyddat material i undervisning och vid publiceringar, en policy som inte enbart förklarar regelverk och ansvarsfrågor utan som också kan ge praktiska verktyg och komplettera guider och undervisning.

Digitala verktyg & e-lärande: några goda exempel

Ett genomtänkt stöd för e-lärande är viktigt för att skapa en bra lärmiljö för dagens studenter. E-lärande är det lärande som sker med hjälp av teknisk utrustning, till exempel datorer, smartphones och surfplattor. Med en digital lärandemiljö avser vi här ett digitalt rum där studenter (men även andra) befinner sig för att lära i anslutning till sin utbildning och där det finns mål för vad som ska uppnås. Digitala läroobjekt som filmer, guider, powerpointpresentationer kan användas vid e-lärande och e-lärande kan på så sätt ske före det fysiska mötet i olika flippade klassrumsupplägg.

Flippade klassrumsupplägg är en form av *blended learning* där klassrumsbaserat lärande kombineras med inslag av e-lärande. En kurs i lärplattformen Canvas kan vara ett exempel på detta - en digital lärandemiljö där e-lärandet distribueras via en lärplattform (Carlson m.fl., 2016; Gråsjö, 2015). Klassrumsundervisningen kan då fokusera på aktivt lärande i större utsträckning. För att träna förmågor på de högre nivåerna i Blooms taxonomi är det dock viktigt att kombinera undervisning och digitala läroobjekt med studentaktiverande övningar, till exempel i att bryta ned en problemformulering och hitta relevanta sökord, att utvärdera och planera lösningar på uppgifter (Keene, Colvin & Sissons, 2010). Förslag på genomgripande aktiviteter som ACRL (2013) föreslår för att stödja studenters litteracitet är:

- Seminarie- eller workshoptillfällen där studenterna tillsammans med andra kan fördjupa sina kunskaper i diskussioner eller gemensamma övningar
- Utveckla digitala guider eller kurser som kan anpassas efter campus- och distansstudier
- Flipped classroom-modellen där studenterna använder digital teknik för att förbereda sig på egen hand och få tid att fördjupa kunskaperna vid seminarietillfällen
- Skapa kurser eller tillfällen som har en tydlig progression där man startar med grundkunskaper för att sedan gå vidare
- Interaktiva och praktiska övningar där studenterna får omedelbar respons, exempelvis i quiz-form.

En viktig del i universitetsbibliotekets utvecklingsarbete har varit att omvärldsbevaka och knyta kontakter med bibliotek som arbetar med informationskompetens och digitala verktyg på olika sätt. Genom studiebesök, Skype-samtal, nätverkande och deltagande på konferenser har flertalet goda exempel identifierats, varav ett fåtal kommer att nämnas här.

Manchester University

Manchester University med nästan 40 000 studenter har ett stort behov av att använda effektiva undervisningsverktyg för att nå ut till studenterna. Man startade 2013 ett projekt för att ta fram ett program för undervisning på nätet och i klassrummet. Programmet, *My Learning Essentials*, skall vara ett stöd för studenter, lärare, forskare och inte minst bibliotekspersonal och gälla för hela universitetet. Centralt i strategiarbetet är progression, livslångt lärande, flexibilitet, utveckling och aktiva studenter. Istället för att fokusera på innehåll vill man fokusera på kompetenser där studenter och personal kan arbeta interaktivt, tex workshops som kräver engagemang från både den som leder workshopen och studenterna. Man vill ge specifik träning av färdigheter som kan ge studenterna en förståelse för var de ligger kompetensmässigt och hur de kan använda olika kompetenser utanför den akademiska miljön (Blake & Illingworth, 2015).

I en förstudie som gjordes 2011 undersöktes hur studenter väljer och använder tillgängliga resurser. Man fann att studenter behöver hjälp med att orientera sig i den akademiska miljön och att det är en utmaning att finna kriterier och hierarkier för att man skall kunna välja eller ta beslut om vilka resurser man vill använda. Det behövs en tydlig struktur för att studenterna skall förstå användbarheten och att resurserna är enkla att använda (Blake, Wass & Walmsley, 2011).

Resurserna bör vara tillgängliga närhelst man behöver stöd. De workshops som varit mest populära har gjorts om till onlineresurser med möjlighet att använda de interaktiva verktyg som finns i digitala kurser. Genom att ha både face-to-face möjligheter och online-kurser parallellt anser man sig kunna stödja ett studentcentrerat lärande (Blake & Illingworth, 2015). Erfarenheterna från workshops har varit av olika slag. Lärarna är nöjda och även studenterna men man upplever ibland att studenterna visar en viss besvikelse över att inte bli serverade givna svar vilket man hoppas kunna motverka genom att låta studenterna vara mer delaktiga i utformningen av workshops. I en studie från 2017 har man gått ett steg längre och har ett engagerat samarbete mellan bibliotekets undervisningsenhet, universitetets e-lärandeteam och studenter för att ta fram gemensamma resurser som skall vara användbara för hela universitetet och undvika parallella kurser eller satsningar. I detta arbete fokuserar man på studenternas utvärderingar och engagerar dem i det praktiska arbetet med att ta fram nya workshops och kurser (Grayson, Blake & Stock, 2018).

Manchester University Library har regelbundet workshops för att träna olika kompetenser, inte bara kring det akademiska skrivandet utan också hur man skriver ett CV eller hanterar stress. Programmet liknar innehållsmässigt seminarieserien "Alltid på en måndag" på Karlstads universitet. Förutom workshops finns olika onlineresurser, till exempel en 15 minuter lång interaktiv guide om SPSS eller en mer omfattande om akademiskt skrivande. Manchester University Library har sedan många år arbetat aktivt med upphovsrätsfrågor och förutom att man vid behov har workshops så har man en ämnesguide med möjlighet till aktivt lärande, guider med quiz, FAQs etc.

Oakland university

Oakland University Libraries har en liknande struktur i ett utbildningsprogram för informationskompetens med undervisning eller workshops, face-to-face och online-moment. För att kunna erbjuda ett meningsfullt innehåll i och marknadsföra tjänsterna på ett bra sätt krävs ett engagemang från både studenter och lärare. Dessutom behövs ett nära samarbete mellan bibliotek och fakultet om man skall utveckla ett studentaktivt lärande med flippade klassrum (Rodriguez, 2016).

Universitetsbiblioteket erbjuder flera online-kurser, en kurs i informationssökning som tar ca 45-60 minuter, en kurs om plagiering och en kurs i upphovsrätt. Samtliga kurser avslutas med ett quiz som studenterna kan besvara och få ett intyg att de genomgått kursen. Kursen i upphovsrätt, Copyright and you, består av tre moduler: upphovsrättsliga grunder, studenten som användare av upphovsrättsligt skyddat material och studenten som skapare. Varje modul ger skriftlig information där viktiga koncept förklaras, en sammanfattning och sedan ges möjlighet till reflektion och övning. Några ämnen har gjort kursen obligatorisk i sina undervisningsprogram. Gensvaret har varit positivt, man har uppskattat den klara strukturen och uppdelningen i tydliga enheter, däremot har man efterfrågat mer interaktivitet och konkreta exempel speciellt från olika medietyper (Rodriguez, Greer & Shipman, 2014).

En webbaserad lärresurs i akademisk informationskompetens på Kau

Som vi konstaterat arbetar universitetsbiblioteket redan i dagsläget med olika former av digitala läroobjekt där ämnesguider och bibliotekets webbsidor är exempel på självklara delar i bibliotekets digitala lärandemiljö. I båda dessa fall är ambitionen att tillgängliggöra läroobjekt samt att stötta studenters lärande vad gäller informationskompetens genom hela utbildningen.

Ett mål med utvecklingsarbetet som inleddes 2017 var att undersöka möjligheterna till att skapa en webbaserad och samlad resurs för att stödja studenters lärande i MIK. Litteraturstudier och omvärlds-

bevakning har resulterat i ett förslag till en Kau-modell i informationskompetens där befintligt innehåll i undervisningen kommer att kompletteras med innehåll om upphovsrätt och akademiskt skrivande. Olika möjliga webbverktyg för att konstruera en öppen webbkurs har undersökts och inledningsvis kommer en webbkurs i lärplattformen Canvas att skapas. Att skapa en webbkurs i Canvas kommer att innebära vinster för studenterna genom att lärmiljön kommer att vara densamma som deras övriga kurser. Att använda den befintliga lärplattformen kommer även att innebära att det blir enklare för lärare att importera kursen och på så sätt underlätta för en smidig ämnesintegrering.

Innehållet i kursen kommer att basera sig på de erfarenheter undervisande bibliotekarierna vid Karlstads universitetsbibliotek har av att undervisa studenter på grundnivå samt på kommunikation och tester med lärare och studenter.

Ambitionen är att webbkursen ska användas som en del i ett flexibelt undervisningssätt där studenterna tar del av innehållet innan det fysiska undervisningstillfället med bibliotekarien. Tiden i undervisningssalen kan då ägnas till mer studentaktiva aktiviteter som workshops och gemensamma övningar.

Struktur

Webbkursen kommer att bestå av ett antal moduler, som antingen kan användas fristående eller samlad, med lärandemål utifrån det progressionsdokument som ligger till grund för universitetsbibliotekets undervisning i akademisk informationskompetens. En viktig ambition har varit att kursens innehåll ska täcka de förmågor som ryms under det mångfacetterade begreppet akademisk informationskompetens som beskrivits ovan. Detta innebär att förutom moduler om publikationstyper, informationssökning, referenshantering och källkritik kommer även moduler om copyright, creative commons och akademiskt skrivande att ses som naturliga delar i denna modell.

Modulerna kommer att vara uppbyggda med korta texter, filmat material och quiz eller övningar. Genom att avsluta varje modul med ett quiz eller annan typ av praktisk övning ges både student och

lärare/bibliotekarie möjlighet till summativ bedömning, samtidigt som de fungerar som en kort repetition av modulernas innehåll.

Webbkursen ska underlätta för ett flexibelt lärande i det avseendet att studenterna själva ges möjlighet att välja när de ska genomföra vissa moment och att de på så sätt kan lära i sin egen takt. Genom att kursen innehåller olika typer av lärobject stöds dessutom olika typer av lärstilar. Kursen ska kunna tas som en helhet (i kombination med bokad klassrumsundervisning), men det också ska vara möjligt att välja enstaka moduler beroende på vad som behöver repeteras.

Avslutande diskussion

Vetenskaplig kommunikation och publicering ingår idag i ett alltmer komplext ekosystem där tryckta texter inte längre är det dominerande formatet för att kommunicera idéer och sprida information. För studenter, både som konsumenter och producenter av information, ställs krav på en mängd förmågor som ingår i olika delar av det mångfacetterade MIK-begreppet.

Det är önskvärt med ett ökat samarbete och dialog mellan bibliotek och fakulteter kring akademisk informationskompetens och dess betydelse och plats i utbildningen. Undervisning i informationskompetens bör så långt som möjligt integreras i program och kurser. Här har universitetsbiblioteket och UPE en gemensam utmaning att stödja lärare i sin kursdesign för att bidra till en progression när det gäller dessa olika akademiska kompetenser.

Genom att läsa litteratur om begreppet *information literacy* samt inspireras av goda exempel har utvecklingsarbetet som inleddes hösten 2017 mynnat ut i skapandet av en webbkurs i akademisk informationskompetens för grundstudenter vid Karlstads universitet. Kursen kommer att bestå av moduler i lärplattformen Canvas. Avsikten är att kursen ska användas i kombination med undervisningstillfällen men att modulerna även ska kunna användas fristående, till exempel vid behov av repetition. Förutom de traditionella informationskompetenserna (informationssökning, referenshantering mm) kommer den även att omfatta de nya akademiska informationskompetenser vi behandlat, exempelvis upphovsrätt och akademiskt skrivande.

Webbkursen kommer att vara en viktig del i universitetsbibliotekets arbete med att utveckla undervisningen mot ett mer studentaktivt och flexibelt lärande. För att webbkursen ska bli så relevant och användbar som möjligt är det viktigt att bibliotekarier, lärare och studenter har en levande dialog om kursens innehåll och implementering. På detta sätt menar vi att webbkursen har möjlighet att bli ett värdefullt verktyg för att säkerställa att alla studenter vid Karlstads universitet har samma möjlighet att utveckla sin informationskompetens, det vill säga att söka och värdera information på vetenskaplig nivå samt att skriva akademiska texter.

Referenser

- Association of College and Research Libraries. Working Group on Intersections of Scholarly Communication and Information Literacy (2013). *Intersections of scholarly communication and information literacy: Creating strategic collaborations for a changing academic environment*. Chicago, IL: Association of College and Research Libraries.
- Blake, J., Wass, V., & Walmsley, L. (2011). *Inertia and the learning journey: Choice, resources, and the student experience*. Hämtad 2018-06-26, från <http://www.tlso.manchester.ac.uk/media/services/tlso/content/files/hearingstudentvoices/elsin2011final.docx.doc>
- Blake, J., & Illingworth, S. (2015). Interactive and interdisciplinary student work: A facilitative methodology to encourage lifelong learning. *Widening Participation and Lifelong Learning*, 17(2), 108-118.
- Bloom, B.S. (red.) (1956). *Taxonomy of educational objectives: the classification of educational goals. Handbook 1, Cognitive domain*. New York: David McKay.
- Carlson, M., Hoppe, A., & Wiberg, A. (2016). *Biblioteken i den digitala lärandemiljön: Rapport från den tillfälliga arbetsgruppen med samma namn vid LUB*. Lund: Lunds universitet.
- Duckett, K., & Warren, S. (2013). Exploring the intersections of information literacy and scholarly communication: Two frames of reference for undergraduate instruction. I S. Davis-Kahl och M. K. Hensley (red.), *Common ground at the nexus of information literacy and scholarly communication* (ss. 35-54). Chicago, IL: Association of College and Research Libraries.
- Elmgren, M. & Henriksson, A-S. (2010). *Universitetspedagogik*. Stockholm: Norstedts.
- Enochsson, A. (2007). *Internetsökningens didaktik*. Stockholm: Liber.

- Folk-Farber, K. (2016). Engaging undergraduates in copyright and fair use fundamentals. *College & Undergraduate Libraries*, 23(4), 460-466.
- Grayson, N. J., Blake, J., & Stock, M. (2018). The co-creation of exam support: Students as partners in the research, planning, design and quality assurance of learning resources. *The Journal of Educational Innovation, Partnership and Change*, 4(1).
<http://dx.doi.org/10.21100/jeipc.v4i1.767>.
- Gråsjö, F. (2015) *Strategi för utveckling av blended learning vid Karlstads universitet* (Rektorsbeslut Nr 6/15) . Karlstad: Karlstads universitet.
- Grönvall, C. (2015). Skrivhandledning och akademiskt skrivande: Språkdebatt och forskningslucka. *KAPET Karlstads universitets Pedagogiska Tidskrift*, 11(1), 60-71.
- Heinonen, M. E., & Sköldvall, K. (2015). Nu har vi ett gemensamt språk- om ämnesintegrerad undervisning i akademiskt skrivande. *Högre Utbildning*, 5(2), 133-138.
- Keene, J., Colvin, J. & Sissons J. (2010). Mapping student information literacy activity against Bloom's Taxonomy of Cognitive Skills. *Journal of information literacy*, 4(1), ss. 5-17.
<http://dx.doi.org/10.11645/4.1.18>
- Kelly, E. J. (2018). Rights instruction for undergraduate students: Needs, trends, and resources. *College & Undergraduate Libraries*, 25(1), 1-16.
- Kelsey L., O., Michele, F., Thomas P., M., & Trudi E., J. (2017). Metaliteracy as pedagogical framework for learner-centered design in three MOOC platforms: Connectivist, Coursera and Canvas. *Open Praxis*, 9(3), 267-286.
- Larsson, A.-L, 2009: Informationssökning - en del av kunskapsbildningen. I M. Stigmar (Red.), *Högskolepedagogik: Att vara professionell som lärare i högskolan* (ss. 123-144). Stockholm: Liber.
- Limberg, L., Sundin, O., & Talja, S. (2013). Three theoretical perspectives on information literacy. *Human IT: Journal for*

Information Technology Studies as a Human Science, 11(2).
Hämtad 2018-06-26, från
<https://humanit.hb.se/article/view/69>

- Linnéuniversitetet, Karlstads universitet, Mittuniversitetet. (2017). *Bedömning av utbildningar och examina inom Kluster 13 vid Karlstads universitet*. Opublicerad.
- Lloyd, A. (2005). Information literacy: different contexts, different concepts, different truths?. *Journal of Librarianship and information Science*, 37(2), 82-88.
- Løkse, M., Låg, T., Solberg, M., Andreassen, H. N., & Stenersen, M. (2017). *Teaching information literacy in higher education: Effective teaching and active learning*. Oxford: Chandos Publishing.
- Muriel-Torrado, E., & Fernández-Molina, J. C. (2015). Creation and use of intellectual works in the academic environment: Students' knowledge about copyright and copyleft. *The Journal of Academic Librarianship*, 41(4), 441-448.
- Myers, C. S. (2018). Plagiarism and copyright: Best practices for classroom education. *College & Undergraduate Libraries*, 25(1), 91-99.
- Nilsson, I.-L. (2016). Developing new copyright services in academic libraries. *Insights*, 29(1), 78-83.
<http://doi.org/10.1629/uksg.276>.
- Norberg Brorsson, B. & Ekberg, K. (2012). *Uppsatshandledning och skrivutveckling i högre utbildning: om det självständiga arbetet och skrivande i alla ämnen*. Stockholm: Liber.
- Pecorari, D. (2010). *Academic writing and plagiarism: A linguistic analysis*. London: Continuum International Publishing Group Ltd.
- Persson, I. (2017). Framgångsrika och informationskompetenta studenter: Gemensamma satsningar lärande och bibliotek. *Konferens om undervisning och examination på Karlstads universitet*. Karlstad, 15 september 2016 (Utveckling av

undervisning och examination i högre utbildning, nr. 1. ss. 107-126). Karlstad University Press.

Rodriguez, J. E. (2016). A massively flipped class: Designing and implementing active learning information literacy instruction for a large enrollment course. *Reference Services Review*, 44(1), 4-20.

Rodriguez, J. E., Greer, K. & Shipman, B. (2014). Copyright and you: Copyright instruction for college students in the digital age. *The Journal of Academic Librarianship*, 40(5), 486-491.

Saunders, L. (2018). Information literacy in practice: Content and delivery of library instruction tutorials. *The Journal of Academic Librarianship*, 44(2), 269-278.
doi.org/10.1016/j.acalib.2017.12.022

Secker, J., & Morrison, C. (2016). *Copyright and E-learning: A Guide for Practitioners*. London: Facet publishing.

SFS 1993:1003. *Högskoleförordning*.

Sundin, O., & Eckerdal, J. R. (2014). Inledning: Från informationskompetens till medie-och informationskunnighet. *Medie- och informationskunnighet i en biblioteks- och informationsvetenskaplig belysning* (ss. 9-25). Stockholm: Svensk biblioteksörening.

Unesco (2011). *Medie- och informationskunnighet i skolan och lärarutbildningen*. Paris: Unesco.

Yvelson-Shorsher, A., & Bronstein, J. (2018). Three perspectives on information literacy in academia: Talking to librarians, faculty, and students. *College & Research Libraries*, 79(4), 535-553.
Hämtad 2018-06-26, från
<https://crl.acrl.org/index.php/crl/article/view/16728>

Blooms digital taxonomy, CC BY-NC-SA 2.0 Eric Delcroix